proprie. Priviţi noua Eladă! Acolo se scrie şi se tipăresc cărţi, pe care două treimi din Greci nu le înţeleg. Scriitorii de acolo strică formele limbei moderne romaice cu cele antice eline, introduc cuvinte şi frase care nu se potrivesc în limba poporului, în limba de toate zilele. Şi pentru ce asta? Cred ei că pot reînvia civilizaţia şi literatura strămoşilor? De unde? Asta-i curată babilonie! Cam acelaşi lucru se întâmplă şi în Muntenia. Ascultaţi cum d-l Eliadi îndeamnă pe Români să-şi amintească de strămoşii romani şi să-şi păstreze naţionalitatea. Aceste apeluri bombastice n'au dus niciodată la vre-un rezultat şi nici nu vor duce.

Intre Istoria Medicinei şi Filologie.

I.

Sinonimele „dacice" ale plantelor descrise de Dioscoride pot servì la reconstituirea limbii dacice?

In literatura noastră s'a pus mai de curând din nou pe tapet chestiunea plantelor „dacice" ale lui Dioscoride[1]. Cred că ar fi de interes să se discute odată din punct de vedere al criticei textelor dacă e probabilă originea dacică a celor 62 sinonime „dacice" din unele manuscrise atribuite în întregime sau parţial lui Dioscoride.

In unele manuscrise ale operii lui Dioscoride „περὶ ὕλης ἰατρικῆς" se dau sinonime ale numirilor de plante, şi anume din limbile sau dialectele Egipţienilor, Africanilor, Armenilor, Barbarilor de la coastele Mării roşii, Bes-

[1] Cf. Lattyák Sándor, *Nehány Dioskorides-féle dák növénynévről* în „Botanikai muzeumi füzetek", Cluj, 1919, vol. III, fasc. 2 şi recensia amănunţită făcută acestei lucrări de d-l prof. N. Drăganu în DR. II, p. 755—77. D-rul Iuliu Orient admite fără reserve resultatele destul de îndoielnice ale lui Lattyák în al său *Istoricul Farmaciei din Ardeal*, Cluj, Cartea Rom. 1927, (capitolul „Timpul Daciei romane", p. 19—20), fără a ţine seamă de observările d-lui prof. Drăganu, asupra cărora i se atrăsese atenţiunea la timp. — Pârvan în „Getica" aminteşte pe scurt sinonimele lui D. în două locuri, fără a le discută.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14772 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:26

silor, *Dacilor*, Dardanilor, Galaţilor, Galilor, Italicilor, Capadochilor, Cilicienilor, Cipriotilor, Leucanilor, Misilor, Ponţilor, Romanilor, Siculilor, Hispanilor, Sirianilor, Tuscilor, sinonime locale folosite în Atena, Euboea şi Boetia şi numele de plante din autorii: Krateuas, Osthanes, Pitagora, în sfârşit terminologia mistică a lui Zoroastru şi a altor Profeţi. (Berendes, *Des Pedanios Dioskurides aus Anazarbos Arzneimittellehre in fünf Büchern*, Stuttgart 1902, p. 5). Berendes spune că „die Frage, ob die Synonyme sämmtlich oder auch nur zum Teil von Dioskurides herrühren, — dass er sie auf seinen Reisen gesammelt habe ist von vornherein ausgeschlossen, — ist eine offene Frage und wird auch eine offene bleiben". Sprengel, la 1829 (introducere la ediţia operelor lui D.) crede încă în autenticitatea lor. Lambecius (*Comment. de bibl. Caesar. Vindobonensi*, ed. Haller, II, p. 259) afirmă că ele au fost intercalate ulterior din „Tractatus de herbis" al lui Pamphilos, părere pe care o găsim acum şi în Pauly-Wyssowa. Acest botanist grec foarte obscur, a cărui lucrare se cunoaşte numai din citate la Galen (131 — începp. sec. III. p. Ch.) pare a fi trăit puţin timp înaintea acestuia. In cazul acesta deci sinonimele ar fi totuşi străvechi. Ackermann însă datează sinonimele în secolul al V-lea p. Chr. şi crede că sânt excerpte din Apuleius Platonicus (*Fabricii bibl. graec.* IV, p. 681; Meyer, *Geschichte der Botanik* II, 316). Mai importantă e părerea lui Wellmann, — fără îndoială cel mai pregătit şi bun cunoscător al textelor medicale din antichitate şi autorul celei mai critice ediţii a lui *Dioscoride*, — care afirmă („Hermes", XXXIII, 1898, *Die Pflanzennamen des Dioskurides*, p. 360), că numai sinonimele greceşti şi o parte a celor latine sânt autentice. (Deci Wellmann în nici un caz nu consideră autentice numirile dacice, după cum afirmă greşit Lattyák la p. 31, nota 2). Şi mai precis se exprimă I. Bloch (*Handb. d. Gesch. d. Med.* 1902 I. p. 351): „Als interpoliert sind anzusehen fast alle lateinischen Synonyma, ferner die gallischen, tuskischen, si-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14772 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:26

zilischen, *dakischen*.... etc. etc."

Din toate acestea rezultă îndoiala celor mai mulți autori că Dioscoride ar fi scris și sinonimele. Dar această constatare nu ne duce cu nici un pas mai nainte în chestia sinonimelor dacice. Puțin importă la urma urmei în cazul special, dacă ele au fost date de Dioscoride însuși la 77—78 p. C. sau 50 ani mai târziu de Pamphilos. Lucrul principal este : pot fi sinonimele într'adevăr dacice? Mi se pare că un răspuns definitiv nu se poate încă da azi; o încercare însă de-a căutà cu aproximație secolul în care sinonimele dacice au fost interpolate poate să ne apropie întrucâtva de soluție.

Manuscrisele operei lui Dioscoride, păstrate posterității, sânt toate copii făcute mult după moartea autorului. Iată în ordine cronologică manuscrisele cele mai vechi care au servit la alcătuirea edițiilor critice moderne. 1. *Codex Constantinopolitanus*, sec. V. a fost scris pentru *Iulia Anicia*, fiica împăratului *Olybrios* († 472 p. C.) și a ajuns la Viena prin ambasadorul *Busbek* (Ed. fototipică[1] Leyda 1906). Acest codex este cel mai vechiu, cu foarte frumoase ilustrațiuni și texte paralele din *Krateuas* și *Galen*. Textul original al lui Dioscoride, — care s'a păstrat mai bine în copii făcute mai târziu, — aci este foarte denaturat și scurtat. Plantele sânt enumerate în ordine alfabetică, deși Dioscoride spune precis într'alte texte, că nu admite împărțirea alfabetică ci preferă o grupare mai firească. Tocmai acest codice conține sinonimele ! (Așa de pildă și Lattyák și-a căutat sinonimele dacice în codicele Constantinopolitan din Viena !). Acest codice, ca și cel următor (Neapolitan) se reduc la arhetipul alfabetic pierdut, făcut între *Galen* și *Oribasiu*, (sec. II—IV), care *însă pare a nu fi avut sinonimele*, cel puțin cele dacice, deoarece *Oribasiu*, care a comentat pe *Dioscoride*, nu le menționează. (Cf. Bussemaker et Daremberg *Oevres d'Oribase*, Paris 1851—76. vol. I—V, passim).

[1] Un exemplar din această splendidă lucrare se găsește și la Bibl. Univ. din Cluj.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14772 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:26

2. *Codex Neapolitanus*, sec. VII, (Viena), tot alfabetic și denaturat, după arhetipul amintit. Aceste două codice grecești au servit la compilarea sau traducerea unei serii de codice medievale timpurii latinești, ca: a) „Dioscorodes de herbis femininis, b) Manuscrisul din München din timpul Goților (493—555 p. C.), tradus și augmentat, c) „Dyoscorides" din școala Salernitană (sec. X—XII), cu multe sinonime. — 3. *Cod. Parisin.*, sec. IX și 4. *Cod Marc.* sec. XII, care amândoi par a se apropia mai mult de forma originală (nealfabetică) a operei lui Dioscoride, *și care nu au lista sinonimelor*. (Cf. Pauly-Wyssowa).

Astfel rezultă clar că izvorul principal al sinonimelor este codicele Constantinopolitan din sec. V. Deoarece pare probabil că arhetipul încă nu le avea, e prea posibil ca ele să fi fost interpolate pe la mijlocul secolului al V-lea, — presupunere care coincide cu părerea lui Ackermann, care le atribuie lui *Apuleius Platonicus* (sec. V.).

Deci, dacă rămâne fixat că majoritatea autorilor mai noi, — și cei moderni toți, — nu admit că sinonimele au fost scrise de însuși Dioscoride, rămân două hipoteze probabile:

Hipoteza Lambeck și Pauly-Wyssowa, că ele au fost interpolate având la bază lista sinonimelor din sec. II d. Chr. a lui *Pamphilos*. In cazul acesta numirile dacice ar putea fi autentice, deoarece în timpul acesta limba dacică era limba vie a unui popor care trăia la hotarele imperiului roman și Dacii aveau de bunăseamă legături cu provinciile limitrofe.

Mult mai probabilă însă e hipoteza a doua, că interpolările s'au făcut în codicele Constantinopolitan din sec. V. Arhetipul acestui codice (sec. II—IV) se pare că nu avea însă sinonimele. Se naște acuma întrebarea, după ce model s'a făcut interpolarea? Dacă modelul a fost mai vechiu, din sec. II—III, autenticitatea numirilor dacice poate fi admisă. Dacă ele însă s'au adaus în sec. V, contimporan cu copierea codicelui, atuncea autenticitatea lor trebuie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14772 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:26

abia mai trăiă. In sec. V, Dacia eră locuită de seminţii şi frânturi de seminţii diferite (cf. citatul din critica d-lui prof. Drăganu „amestecaţi din diverse popoare vorbind limba lor barbară sau hunică, sau gotică, sau ausonică" [Priscus despre călătoria sa prin regiunea Tisei şi Timişului, 448 p. Chr.]), deci vre-un călător rătăcit acolo din Bizanţ ar fi putut să strângă drept numiri „din Dacia", numiri de plante din limbi foarte diferite, — ceeace însă nu e identic cu „dacice". Astfel s'ar explica greutatea de-a află o explicaţie unitară pentru etimologiile celor 62 numiri „dacice" de plante din Dioscoride de care s'au izbit şi Grimm, şi Tomaschek, şi Leo, care au fost nevoiţi să recurgă la 20—30 limbi indoeuropene spre a găsi etimologii pentru unele din ele. Hipoteza aceasta a doua ne pare cea mai probabilă.

In sfârşit mai există şi a treia hipoteză, cam dubioasă. Notele la codicele Constantinopolitan sânt scrise cu litere unciale mici şi diferă de scrisoarea din corpul lucrării. Berendes crede însă că au fost scrise de aceeaşi mână, ceeace alţii trag la îndoială. In cazul acesta deci ar putea fi vorba de o interpolare şi mai târzie. Dacă cercetări amănunţite care ar urmă să se facă, ar întări acest lucru, n'ar mai fi nici o piedecă pentru admiterea tuturor sau a unei părţi din etimologiile slave ale lui Lattyák, presupunând iarăşi că intercă pentru admiterea tuturor sau unei părţi din etimologiile slave ale lui *Lattyák*, presupunând iarăşi că interpolatorul medieval a dat drept „dacice" numiri de plante culese în vremea aceea în Dacia.

In orice caz, un lucru rămâne cert: autenticitatea numirilor „dacice" din Dioscoride e foarte dubioasă. Ele nu pot fi utilizate pentru reconstituirea limbii dacice decât cu cea mai mare rezervă, până atuncea, până când originea sinonimelor nu va fi definitiv clarificată. Deoarece însă manuscrisele greceşti şi latine ale „Materiei medicale" au fost îndeajuns studiate până acuma, fără a se ajunge în privinţa aceasta la rezultate neîndoielnice, mai rămân ca ul-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14772 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:26

tim refugiu manuscrisele până acuma neexploatate : evreiesc, sirian şi turcesc (Cod. Monac. hebr. 231 şi codicele din Leyda).

VALERIU L. BOLOGA.

II.

Notă bibliografică.

Skurtă învăţătură pentru vărsatul cel mântuitoriu scrisă de Frăţilă Bene doftorul. Dată a doua oară la lumină, mai avuţită. La Buda, în krăiaska Typografie a Universităţei dela Pesta. 1817. (8° mic, 63 pag. Chir. Cf. Crăiniceanu p. 352 şi Bianu-Hodoş, III—II, p. 181).

Fiind vorba de una din cele dintâiu tipărituri medicale româneşti din Ardeal şi deoarece dintr'un pasaj neclar al introducerii („că iubitului meu neam spre înţeles în limba patriei să arată") s'ar putea trage concluzia că autorul a fost Român ; nefiind în sfârşit cunoscută ediţia I (cf. Bianu-Hodoş : „Ediţia I, care ar fi din 1800, n'am văzut-o") am căutat să stabilesc antecedentele bibliografice ale acestei broşuri.

Francisc Bene (1775—1858), originar din Mindszent, a fost unul din cei mai vestiţi profesori ai Facultăţii de medicină nou înfiinţată din Buda.

In 1800 a publicat în limba maghiară la Pesta *A himlö veszedelme ellen való oktatás*, (8°, 746 p ; ediţia II. augmentată 1801). Din lucrarea aceasta a scos în 1802 o broşurică populară *Rövid oktatás mentő himlőnek eredetéről, természetéről és beoltásáról* (Pest, Trattner : — 8°, 55 p. — ed. II. 1816). Această lucrare de popularizare a fost tradusă în limba germană (1817), croată (1817), latină (1818) şi slovacă (1818). Din seria aceasta de traduceri *după ediţia II. maghiară*, făcute probabil la ordinul guvernului şi colportate de organele administrative, face parte şi cea românească din 1817. O ediţie [1] românească probabil nici nu a existat ; în orice caz nu i se poate da de urmă [2]

VALERIU L. BOLOGA.

[1] Cf. Szinnyei p. 820 şi Petrik vol. I. pag. 227—228.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BDD-A14772 © 1927-1928 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:58:26